

examen et sub quadam diffidentia, excipere oportet quæ congerunt de identitate et affinitate inter platonica et christiana dogmata, nisi dilucida testimonia proferant.

6.º Platonem in Academia successerunt: 1.º *Speusippus*, qui duplicem veritatis criterium admisit, *rationem* pro veritate intelligibili; et *sensus* vel experientiam pro rebus sensibilibus: 2.º *Xenocrates* qui formulas et symbolismum pythagoræorum ad doctrinam Platonis transtulit: 3.º tandem *Polemon*, *Crates* et *Crantor*.

7.º Post istos qui magistri doctrinam essentialem conservarunt, novam formam subit academia sub *Arcesilao* (316 ante Christum nato) qui elementum scepticum platonice philosophiæ evolvens, *Secundam Academiam* fundavit, docens nullum existere tutum criterium veritatis, ac proinde nihil a nobis tamquam certum amplectendum. Ast vero *Carneades* (215 ante Christum Cyrene natus) *Academiam Tertiam* constituit, in qua docebatur hominem, certum quidem esse posse de existentia sensationum et perceptionum internarum; ast

sa fuit opinio qua tenebantur, Platonem illa dogmata ex Moyse et Prophetis desumpsisse, dum Ægyptum et Asiam peragravit: unde ex ipsorum mente et sententia, secus ac evenit in rationalistis, dogmata christiana, sive in Platone reperiantur sive non, ex Dei tantum revelatione originem ducunt. Hinc et illi ipsi qui platonice philosophiam extollunt et exaggerant, ut inter alios, Eusebius Cæsariensis, qui Platonem appellat *Moysem Atticum*, simul fatentur hujus philosophiam innumeros gravissimosque errores continere cum christianis dogmatibus pugnantibus.

Quod si quis e veteribus, philosophiæ platonice amorem et cultum revera ultra permissos fines provexit et ad exaggerationem perduxit, profecto non catholica dogmata sed potius multiplices errores ex eadem eduxit, atque in christianam Religionem invexit. Cujus rei exemplum præbet Origenes; quandoquidem, maxima pars errorum qui ipsi tribuuntur, ut præexistentia animarum, earum casus et detrusio in corpora, finalis omnium rerum reversio (*apocatastasis*) seu reparatio per reditum ad Deum, etc., ex platonice philosophia proculdubio emanavit. Vid. Maret, *Theod. Crist.*

Mochler, in op. cit. Worter, art. *Platonisme*. *Dictio. encycl. de la Theol. Cath.*, t. 18.

Hæc porro cuncta maxime notata volui pro his qui postea theologiæ daturi sunt operam.

vero quoad objecta ipsa externa ad verisimilitudinem tantum, nunquam ad certitudinem pertingere.

§ IV.

Schola Peripatetica.

Aristoteles hujus scholæ auctor et parens, natus est 384 ante Christum, Stagyræ (hodie *Stauro*) quæ civitas est maritima Thraciæ, Macedoniorum regno jam tum adjuncta, matre Pæstiade, et patre Nicomacho qui medicinam profitebatur. Si fides Laertio, utebatur veste pretiosa, annulis et tonsura, fuitque voce gracili, parvis oculis et exilibus cruribus; sed quidquid de hoc sit, id indubium est, ipsum fuisse ingenio supra hominem sublimi et acerrimi judicii virum, qui scientias et artes fere cunctas et ad perfectionem didicit, et scriptis auxit et ornavit. Decimo septimo ætatis anno Athenas venit, ibique per viginti annos auditor fuit Platonis, qui eum appellare solebat *mentem suæ scholæ*. Nec multo post a Philippo Macedonum rege, præpositus magister filio Alexandro Magno, postquam hujus educationem et instructionem perfecit, Athenas reversus est, ubi tredecim annis publice docens, constituit scholam *peripateticam*, sic dictam vel ex *lyceo* in quo docebat, vel probabilius quia doctrinam discipulis deambulando traderet. Tandem impietatis erga Cererem et Deos populares, ex invidia, et fortasse zelotypia sophistarum et platoniorum accusatus, profugit Chalcidem, ubi mortem oppetiit (1), 322 ante Christum anno.

Præter publicam et communem doctrinam, aliam esotericam seu *acroamaticam* habebat, quam etiam ex parte in quibusdam ex operibus conscriptis exposuit (2). Ast vero ob

(1) Circa ejus mortis genus et causam non una est scriptorum sententia. «Eumele, inquit Blainville, le fait mourir de poison; Saint Gregoire de Nazianze, Saint Justin, et d'autres ecrivains, disent qu'il ac précipita dans l'Euripe, d'autres, avec plus de raison prétendent qu'il mourut peu de temps après sa fuite d'une maladie d'estomac, héréditaire dans sa famille.» *Histor. des Sciences*, t. 1.º, pag. 187.

(2) Plures sane libros conscripsit Aristoteles, qui non integre ad nos usque pervenerunt. Qui supersunt, sunt: *Perihermenias*—*Cate-*

varios nec felices ejus librorum eventus, capita quædam ipsius doctrinæ, præsertim acroamaticæ difficile a nobis, dignosci possunt; eo vel maxime quod ejus opera, corruptiones et interpollationes passa sunt, inter varios fortunæ casus, quos ita describit noster Vives (1), summam simul ac eleganter pro more: «Libri ejus diu latuerunt cum bibliotheca Theophrasti discipuli, quæ ad hæredes imperitos devoluta, multis annis in tenebris et squalore jacuit, usque ad tempora L. Syllæ Dictatoris, qui bibliothecam illam coemit, et libros describendos in ordinemque redigendos Tyrannioni dedit grammatico, sicut auctores sunt Plutarchus Cheronæus, et Strabo; post ea tempora, fuerunt in omnium manibus, sed non magno in pretio propter difficultatem sensuum ad quæ pauci penetrabant, quosque Alexander Aphrodisiensis, Antoninorum temporibus diligens Aristotelis lector, commentarios in multa illius opera conscripsit: tum primum cepit Aristoteles et legi, et intelligi, et versari in hominum manibus, nimirum, intellecta utilitate quæ ex illius attentâ lectione caperetur. Verum non omnia illius ingenii monumenta, etiam quæ L. Sylla invenit, ad nostram ætatem pervenerunt, quod est intelligere ex iis, quæ a veteris memoriæ scriptoribus citantur. M. Tullius in secundo libro *De natura Deorum*, argumentum adfert Aristotelis, quo ille Dei providentiam ex consideratione pulchritudinis ordinisque mundi hujus colligebat; atqui argumentum hoc apud Aristotelem quem habemus, nusquam legitur: idem Cicero libros Aristotelis *De natura Deorum* visos a se testatur: Servius grammaticus Aristotelem citat dicentem aliqua numina mori: Isidorus, non Hispalensis Antistes, sed antiquior quidam, et Clemens in Stromatibus, asserunt Aristotelem de diis localibus mentionem fecisse, qui urbibus et regnis præsiderent. Tran-

goria=Analytica Priora=Posteriora=Topica=Elenchi=De physica auditione, lib. 8.=De Generatione=De Cælo et Mundo=Meteororum, lib. 4.=De Anima=Metaphysicorum, lib. 12.=Parva Naturalia=Problemata=Rhetorica et Poetica=Ethica ad Nicomachum=Ethica magna=Politica et Economica=Animalium Historia=De Partibus animalium, præter opuscula quædam de quibus dubitant critici.

(1) Oper. omn., t. 3, edit. valent., pag. 26.

seo quæ de Aristotelis scriptis recenset Laertius, qui voluminum ejus summam ad quadringenta perducit, de quibus quidem nihil dubitetur, et multo aliter distinguit libros quam nos: at ut non omnia Aristotelis habemus, ita quædam sub nomine illius aliena circumferuntur, quod est Aristoteli cum omnibus fere magni nominis scriptoribus commune. Jam, ejus philosophiæ dogmata præcipua, sic se habent:

1.º Quoad Philosophiam et Logicam.

a) Philosophia est cognitio rationalis veritatis, id est, notitia certa et evidens ex principiis per se notis et indemonstrabilibus deducta.

b) Principiorum autem quædam ex experientia sensibili per rationis inductionem acquiruntur, alia vero ratione immediate attinguntur, ut sunt ea quæ contradictionis, causalitatis, æqualitatis, etc., dicuntur, quæ continent et exprimunt relationes necessarias quarundam idearum: attamen hæc ipsa principia ratione seu intellectu non percipiuntur, nisi quatenus mentis activitas excitatur et ad actum reducit ex prævia operatione sensuum.

c) Logica est veluti instrumentum et organum aliarum scientiarum, ac leges ratiocinii docet; hujus vero forma et expressio perfectissima est *sylogismus*: (cujus naturam et leges exactissime tradidit omnium primus Aristoteles.) Logicæ sicut et aliarum scientiarum primum et fundamentale principium, est principium contradictionis; syllogismi vero immediatum principium illud est: *quæ sunt eadem uni tertio, etc.*

d) Ideæ vel res quæ de aliquo prædicari possunt, ad decem capita (categorias) revocantur: *substantia*, nempe, *qualitas*, *quantitas*, *relatio*, *actio*, *passio*, *quando*, *ubi*, *situs*, *habitus*. Hujusmodi vero prædicata subjectam respiciunt per modum, aut *generis*, aut *differentiæ*, aut *speciei*, aut *propriæ*, aut *accidentis*.

2.º Quoad Physicam.

a) Mundus ab æterno existit non modo quoad materiam, sed etiam quoad formam. Ast *materia prima* hæc mundi, nec est corpus, nec concretio corporum aut atomorum, sed receptivitas originaria et universalis formarum, quibus successive subjici potest. Similiter *forma substantialis* ab accidentalibus prorsus diversa, est *actus primus* materiæ, quæ

proinde materiæ tribuit et esse *primum* seu substantiale, et esse *tale*, quo determinatur ad essentiam specificam seu hanc vel illam speciem substantiæ.

b) Igitur, ex immediata unione *formæ substantialis* cum *materia prima*, constituuntur substantiæ omnes corporeæ, quæ eatenus *generationi substantiali* et *corruptioni* obnoxie sunt, quatenus ab una forma substantiali ad aliam transeunt; materia vero, quamvis plures formas substantiales successive habere possit, at simultanee non nisi unicam, sicut unicam habere potest speciem quælibet substantia. Sicut autem nulla res existere potest quin in aliqua *specie* entis collocetur, nec materia prima existere unquam potest nisi informata aliqua forma substantiali, quæ rei esse et speciem tribuat; aliter enim daretur aliquid realiter existens, quod nullam determinatam speciem seu naturam haberet.

c) Mundus complectitur cælum et terram, substantiasque omnes quæ iisdem continentur. Corporum vero, quædam, nempe, *cælestia*, incorruptibilia existunt; *sublunaria* autem corruptioni sunt obnoxia, idque sive simplicia sint, ut quatuor elementa, sive composita, ut lapides, plantæ, animalia, etc., quæ etiam mixta dicuntur, quatenus ex congrua elementorum permixtione coalescunt.

d) Ast mundus ipse et incorruptibilis est et æternus, at minime infinitus quoad magnitudinem. Extra ipsum igitur nec locus ullus est, nec vacuum; quippe spatium quod locus et vacuum respiciant, ab ipsa extensione mundi sive corporum ex quibus coagmentatur, realiter non distinguitur.

e) Formæ substantiales plantarum, animalium et hominis, *animæ* appellantur, atque in unoquoque viventium unica tantum existit, quæ est *primum principium* non solum omnium functionum et operationum vitalium, sed ipsius etiam esse substantialis et specifici; forma etenim substantialis est principium radicale et originale cujusvis perfectionis sive substantialis sive accidentalis rei; quantitas tamen sive extensio actualis in partes, quamvis corpori non adsit absque forma substantiali, sicut et reliqua accidentia, ei nihilominus congruit ratione materiæ, quæ est veluti prima ejus radix et ratio.

3.º Quoad Metaphysicam et Psychologiam.

a) Ens quod omnem materiam et potentialitatem excludit, perfectissimum est ac entium summum.

b) Atque hoc ens prorsus spirituale et indivisibile, Deus est, qui tamquam actus purus, summe bonus, summeque intelligens habendus est. Dubium adest num Aristoteles mundi cognitionem et providentiam in Deo agnoverit.

c) Homo ex corpore organizato et anima intellectuali constat, quæ utpote essentialiter *actus primus (entelechia)* corporis humani, est principium motuum et operationum vitalium quæ in homine cernuntur; unde quamvis in seipsa et in propria substantia (*formaliter*) sit intellectualis et spiritualis substantia, continet tamen perfectionem et vim (vegetativæ et sensitivæ virtualiter) animæ plantarum et animantium, quorum proinde vitalia opera, una et eadem in se manens, præstare potest.

d) Hinc præter sensus tum exteriores tum internos, et vires vegetativas, continet intellectum, qui vis est pure spiritualis ab omni materia distincta et corporeo organo non utens ad operandum. Ergo hominis anima qua intellectualis immortalis est et manet post mortem (1).

(1) Quid tamen post mortem agat anima, nullibi declarat Aristoteles in libris qui ad nostram ætatem pervenerunt; ex quo et aliis ejisdem verbis quidam recentiores conjiciunt, eum animam quidem immortalem fecisse, sed eidem conscientiam et personalitatem post mortem denegasse. Sed, ut nobis videtur, injuria et immerito; nam si non unicum, at certe præcipuum hujus opinionis fundamentum, sunt verba quæ habentur in 3.º de *Anima*, ubi postquam asseruit *intellectum immortale perfectumque*, subdit: «non autem recordamur. Intellectus autem passivus extinguitur, et sine hoc nihil intelligit.» Sed hæc verba id solum significant, animam post mortem, non eodem modo ac in statu præsentis unionis, objecta cognituram esse, quia nec memoria sensitiva, nec phantasia, quæ nunc materiam intellectuali cognitioni præbent, animæ aderunt post separationem a corpore. Quod autem dicit *intellectum passivum* extingui, vel loquitur de phantasia sive imaginatione, quæ apud veteres aliquando intellectus passivus appellatur, vel si loquatur de intellectu possibili, extinguitur quoad modum intelligendi, quatenus post mortem non potest habere eundem modum intelligendi per dependentiam et abstractionem ex phantasmatibus, prout in statu unionis cum corpore intelligit.

Vera itaque mens et doctrina Aristotelis ea est, quod anima ra-

e) Anima hominis nullas secum fert notitias seu ideas rerum cum corpori conjungitur, sed est potius tamquam *tabula rasa in qua nihil est scriptum*: habet tamen facultatem et vim ad omnia cognoscenda. Et quidem, quatenus anima omnes ideas et notiones recipere potest, seu quatenus includit *receptivitatem* objectorum, dicitur habere *intellectum possibilem*; quatenus vero vim habet abstrahendi ex *phantasia* seu representationibus sensibilibus ideas sive *species*, objecta prout universalia representantes ut ab intellectu cognoscantur, dicitur habere *intellectum agentem*.

f) Homo itaque rerum notitiam seu scienciam de novo et successive acquirit prævio exercitio sensuum, ita ut *nihil sit in intellectu quin prius fuerit in sensu*, quatenus sensibilis cognitio materiam præstat cognitioni intellectuali.

g) Nihilominus intellectus cognitio a sensitiva penitus diversa est, ipsique superior, non solum quatenus intellectus, a quo procedit, a sensibus essentialiter distinguitur, sed etiam quia immaterialia objecta, atque ipsa materialia immateriali et universali ratione cognoscit.

4.º Quod attinet ad Moralem et Politicam, Aristoteles statuit actiones omnes et electiones humanas ad summum bonum tamquam ad ultimum finem tendere; quod quidem summum bonum seu felicitatem in virtute et contemplatione veritatis constituit. Attamen quoad servitutum, leges, et alias institutiones civiles et politicas, gravissimos errores non secus ac Plato docet et tuetur.

tionalis sive, ut ipse ait, *intellectus*, qui apud ipsum dicitur de foris *advenire, et substantia quædam esse et non corrumpi*, atque etiam *divinum quid est* (1.º de An. cap. 3.º) post mortem manet in suo esse et intelligere; at simul in ea pereunt et desinunt esse *reminiscentia* et *memoria sensitiva*, *phantasia* sive *imaginatio*, *passiones appetitus sensitivi*, et universim omnes facultates seu vires sensitivæ, quæ indigent corporeo organo ad functiones proprias exerendas, nec habent pro subjecto solam animam, ut vis intelligendi, sed compositum ex corpore et anima; unde corpore corrupto, et ipsæ pereunt. «Quapropter, inquit ipsemet Aristoteles, et hoc (corpore) corrupto, nec recordatur, nec amat, (amore sensibili seu passionis) non enim erant illius (id est, solius animæ) sed ipsius communis, (compositi ex corpore et anima) quod quidem perit.»

Observatio.

Sicut Plato scepticismo et idealismo facilem viam paravit, ita Aristoteles empirismo non nihil favet, quatenus frequenter phænomenorum observationi, ac processui *a posteriori* insistit, ut plurimum; id tamen absque præiudicio tum processus *a priori*, tum methodi deductivæ, quibus sæpe utitur, pro rerum et argumentorum, de quibus agit, natura et conditione. Quapropter hallucinantur proculdubio, atque rejiciendi prorsus, qui sensualismum aut materialismum ei affingunt, cum quibus nihil certe commune obtinet ejus philosophia, nisi ad summum ratione valde indirecta et remotissima, quatenus et empirismum fortasse nimis prosequitur, et intellectum hominis a Deo immediate derivatum ejusque similitudinem participatam non aperte ostendit et evolvit. Ceterum, inter ethnicos cunctos philosophos, eminet proculdubio Aristoteles, tum ob miram ingenii fecunditatem, qua non solum scientiam philosophicam mirifice auxit atque perfecit, sed ipsarum etiam naturalium et physicarum quodammodo fundamenta jecit, atque easdem non parum promovit (1); tum quia ejus philosophia cum christiana maxima ex parte concordat eamque adhuc ingreditur. Nihil ergo mirum, si cujusque ætatis eximii scriptores et critici, viri hujus ingenium et doctrinam magnifice commendavit (2).

(1) «Les sciences naturelles, ait Blainville, sont celles qui doivent le plus à Aristote. Son plan était vaste et lumineux; il a introduit dans la science des bases qui ne périront jamais.» *Loc. cit.*, pag. 212.

(2) Ceterorum loco unum citamus nostrum Ludovicum Vives, qui de magno Stagyrita ita disserit: «Plinius Secundus libro septimo naturalis Historiæ inquit, quodnam existimetur maximum quidem fuisse ingenium, ex iis quidem, quorum extet memoria, vel sui ipsorum, vel alienis monumentis? et eam tante ambitionis palmam videtur ad Homerum vatem deferre, secutus Græciæ judicium quæ illum fontem ingeniorum appellat: sed mihi tamen acrius eam rem intuenti, atque examinanti subtilius, nullum videtur fuisse ingenium Aristotelico præstantius. Legenti opera ejus attente ac diligenter, exoritur ingens admiratio, quam ab ultimis principiis deducit abditissima et profundissima rerum omnium, quam acute refellit aliena, quam fortiter communit et corroborat sua, quo ordine digerit singula... nihil est in eo vacans aut inane, omnia solida et plena... Scripserunt veteres philosophi ante Aristotelem pauca, atque

5. Peripateticam philosophiam complete, vel incomplete docuerunt, *Theophrastus* qui magistro jubente Aristoteli in Lycæo successit, *Dicaæreus* Messinæ, *Aristoxenus* Tarenti, *Strato* Lampsaci, *Lyco* Troade, et *Critolaus* Phaselide nati. Postea ab eclecticis alexandrinis simul cum doctrina Platonis, Aristotelis philosophia excolta fuit; ac tandem per Arabes europæis populis communicata et transmissa, in scholis christianis primatum obtinuit; ast sæculo tertio decimo erroribus fuit purgata, perfecta, evoluta et aucta per ejusdem sæculi scholasticos, ac præsertim D. Thomam Aquinatem.

§ V.

Schola sceptica.

Aristoteli coævus fuit Pyrrho (340 ante Christum Elide natus) qui primum miles factus Alexandrumque Magnum secutus, simul cum magistro Anaxarco, veterem scepticismum e pulvere rursus excitavit; quod quidem systema continuavit et auxit ejus discipulus *Timon*, qui primum Stilponis Megarici, postea Pyrrhonis auditor fuit ac sectator. Horum doctrina hæc continet:

- a) Propositiones quas dogmatici pro veris tuentur, veritatem realem minime continent; quandoquidem puris suppositionibus seu hypothesebus inniuntur.
- b) Imò etiam, ad veri nominis scientiam impossibile prorsus est hominem pervenire, tum quia res circa quas versatur ex se indifferentes sunt ad verum et falsum, tum quia nec sensus nec ratio, veri criterium suppeditare queunt.
- c) Itaque, in rebus practicis naturæ sensiones (sentimien-

ea confuse; primus omnium Plato eleganter sane multa, et docte, sed ad docendum, discendumque parum accommodata.

Aristotelis omnia ordinem et formam habent institutionis ac disciplinæ, nec fuit dexteritas in aliquo ad artes tradendas par; omnia vero sunt illi certis præceptis et formulis conscripta, ea brevitate et gravitate verborum ac sententiarum, ut accipi facile retinerique possint, et ad usum, cum res postulat, accommodari: verba autem nullus Græcorum habet æque apposita, ita ut ex rebus videantur nasci, quas tractat. *Oper. cit.*, t. 3.º, pag. 25.

tos) sequi oportet; in theoreticis vero cohibendus assensus, ita ut homo in æquilibrio et quiete inter affirmationem et negationem perpetuo maneat, qua in quiete sistere debet animus.

Post Pyrrhonem et Timonem, scepticismum tuiti sunt *Ænesidemus*, *Agrippa*, ac præter cæteros *Sextus Empiricus*. Postremus hic simul cum *Ænesidemo*, præcipui extitere ad seclæ et propugnatores scepticismi (1).

§ VI.

Schola epicurea.

Vix Plato et Aristoteles e vivis excesserant, et ecce dum Pyrrho veterem scepticismum e pulvere excitat, *Epicurus* (Athenis vel prope Athenas anno 341 (2) ante Christum natus, atque 72 ætatis suæ anno mortuus) renovat, perficit et morali applicat Leucippi ac Democriti atomismum et sensismum. Hic enim postquam Xenocratis academici et Theophrasti peripatetici auditor extitit, Lampsaci primum, ac deinde Athenis sequentia suis discipulis docuisse videtur:

- a) Philosophia, quæ logicam seu *Canonicam*, physicam et ethicam complectitur, est ars hominem ducendi ad beatitudinem, ope rationis; unde præcipua ejus pars est ethica, quæ circa hominis bonum ipsiusque vitam versatur.
- b) Omnis humana cognitio, non solum ex sensibus origi-

(1) «*Enésidème*, originaire de Crète, composa sur le pyrrhonisme un ouvrage divisé en huit livres, dont Photius nous a transmis le résumé. Mais les grands monuments de cette école sont les livres de Sextus, ses *Hypotyposes pyrrhoniennes*, et les onze livres *contre les mathématiciens*, c'est-à-dire contre les philosophes dogmatiques. On ignore la patrie de Sextus, ainsi que les lieux où il a vécu: il paraît toute fois qu'il a séjourné, au moins pendant quelque temps, à Alexandrie, qu'il avait aussi habitée *Enésidème*. On lui a donné le nom d'*Empirique*, parce qu'il appartenait à une école de médecins qui se renfermaient dans l'expérience et rejetaient toute théorie médicale.» Salinis et Scorbiac, *Précis de l'Histoire de la Philosophie*, pag. 168.

(2) Non desunt tamen, qui Epicurum apud Samos natum esse affirmant.

nem ducit, sed in ipsis quasi in germine seu virtute continentur: itaque ipsa iudicia et ratiocinia intellectus, veritatem continent, quatenus sensibus concordant, nec ratio aliquid in se habet, quo sensationum veritatem aut falsitatem possit dijudicare.

c) Sensationes perficiuntur per imagines ex objectis avulsas et per medium volitantes ad sensum Democriti: hujusmodi vero sensationes, simul cum affectibus sensibilibus (sentimentos) constituunt regulam et mensuram veri et falsi, boni et mali. Siquidem, *anticipationes* rationis quæ nihil aliud sunt, nisi sensationes quatenus actioni intellectus subsunt et generales quodammodo efficiuntur, eatenus veritatem vel falsitatem continent, quatenus cum sensationibus primariis et particularibus sensuum concordant, vel conformitatem obtinent.

d) Mundus quoad particularia corpora quibus constat corruptioni successivæ est obnoxius; at universim acceptus, æternus, immutabilis ac infinitus existit.

e) Nec a causa aliqua ratione prædita iste mundus originem duxit, sed ex fortuito atomorum concursu. Quinimo etiam, imperfectiones multiplices, ac omnis generis mala tam physica quam moralia quæ in mundo ac maxime in homine observantur, satis aperte demonstrant nullos Deos existere (1), qui mundi aut hominis curam aut providentiam gerant.

(1) Equidem, Deos quandoque admittere videtur Epicurus, sed fortasse atque verisimilius, non nisi verbis id perfecit, quominus populi et magistratum furore aut zelo quidpiam pati cogere: unde merito habent Salinis et Scorbiac: « Il parle, il est vrai, des dieux, d'êtres supérieurs à l'homme, et qui doués de corps semblables, par leur figure, au corps humain, mais composés d'une matière plus parfaite, jouissent d'une béatitude inaltérable. Or, sans examiner ici si Epicure n'a pas fait cette concession aux croyances des peuples, pour se mettre à l'abri de l'animadversion qu'eût suscitée contre lui, aux dépens de sa tranquillité propre, toujours est il que cette partie de sa doctrine est, dans son système, un hors-d'œuvre qui ne détruit pas l'athéisme qui en est le fond. Il s'ensuit uniquement qu'il admet que l'homme n'est pas le seul être doué d'intelligence et capable de bonheur. Mais, entre la notion de ces êtres plus parfaits que l'homme, et la notion de Dieu, il y a toujours

f) Anima hominis ex levissimis ac rotundissimis atomis constat, atque in modum caloris et spiritus attemperatur; et sicut cum corpore incipit, ita cum corpore desinit esse.

g) Vita beata quam homo per philosophiam præsertim moralem quærit, tota in voluptate consistit, id est, in possessione sensationum jucundarum, et carentia ingratarum.

h) Hujusmodi porro voluptatum quædam naturales sunt, ut illæ quæ dolorem corporis arcent, ut potus, cibus, etc.: aliæ naturales sed non necessariæ, ut epulæ delicatæ, venera, suavis vestis etc. aliæ demum nec naturales nec necessariæ, et sunt illæ quæ ex hominum opinione pendent, ut honores, laudes, etc.

i) Qui beate vivere velit non quascunque voluptates indiscriminatim et cæco modo sectabitur, sed eas seliget quæ attentis circumstantiis ipsi congruunt; secus enim dum aliquam voluptatem nimis consecatur, dolorem majorem ex alia parte incurret.

j) Hinc virtus, contractus, leges, eatenus sunt amplectenda et servanda, quatenus utilitatem, aut voluptatem homini afferunt.

Schola hæc, utpote passionibus favens, plures adsecclata nacta est tum apud Græcos, tum etiam apud Romanos, quos inter *Lucretius* systema Epicuri tradidit et evoluit verbis ac sententiis elegantia plenis, sed impietate plenioribus.

§ VII.

Schola stoica.

Epicureorum scholæ e regione fere opponitur schola *stoica*, cujus parens *Zeno* (apud Cittium in insula Cypri 340 ante Christum natus) primum audivit Cratem cynicum,

l'infini pour intervalle; et d'un autre côté, Epicure les déclare indifférents à ce monde qui n'est point leur ouvrage, insoucians de destinées humaines. Son système, qui nie toute idée de providence, après avoir nié la substance divine elle-même, présente les deux caractères auxquels on a toujours reconnu l'athéisme complet.» *Op. cit.* pag. 441.

deinde Stilponem, tandem in quodam porticu (græce *stoa*) picturis variis ac columnis ornato, Cynismum evolvit ac transformavit dogmatibus hisce:

Quoad philosophiam et logicam.

a) Philosophia est ars quæ hominem ad sapientiam perducit; quæ quidem sapientia cognitionem rerum divinarum et humanarum complectitur, eaque in tres partes dividitur, Logicam, Physicam seu Physiologiam, ac Ethicam, quæ præcipua est philosophiæ pars.

b) Logica quæ *Rhetoricam* et *Dialecticam* continet, est veluti instrumentum et organum scientiæ, ac per dialecticam homo potens fit ad veritatem consequendam.

c) Veritatis criterium in evidentia situm est; ratio veritatis notitiam rerumque notiones educit propria vi et activitate ex repræsentationibus sensibilibus; etenim *nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu*.

Quoad Physicam.

a) Mundi principium duplex est, alterum *passivum*, nempe, materia primæva, informis et indeterminata; alterum *activum*, nempe, Deus, vel ratio æterna, quæ et primævam illam materiam informat ac distinguit, atque ipsi intime unita, evadit *anima universalis* mundi. Quapropter

b) Mundus iste concipiendus est veluti magnum animal, cujus membra existunt singula corpora vel ejus partes: nec Deus qui ipsum informat et animat, humanam formam aut vultum præ se fert, sed est ignis purissimus, vel *æther*, vitalis ac intelligens, omnia gignens, penetrans et continens, ex quo cuncti effectus, et actus humani necessario eveniunt. Itaque omnia quæ in mundo eveniunt, ipsæque actiones voluntatis humanæ, legi fatalitatis penitus et universim subiciuntur.

c) Animæ rationales sunt participationes seu emanationes temporales *ætheris* hujus purissimi et divini, ad quem proinde regrediuntur et a quo post mortem absorbentur. Similem originem et terminum obtinent animæ Deorum inferiorum, geniorum, dæmoniorum et aliorum spirituum.

d) Quinimo mundus ipse et ea quæ in mundo continentur, aliquando per ignem peribunt et dissolventur; atque exinde ad materiam primævam et informem mundus revertetur.

3.º Quoad Ethicam.

a) Hominis supremum bonum consistit in *virtute*, quæ proinde sola hominem beatum reddere potest.

b) Regula vero primitiva et unica virtutis est ratio; unde ille solum virtuosus, vere sapiens ac beatus existit qui *operatur juxta legem rationis*, sive *vivil secundum naturam*, hoc est, secundum naturam humanam qua *rationalem*; nam *passiones* extirpandæ sunt prorsus, utpote virtuti contrariæ ac in seipsis inhonestæ.

c) Igitur unicum verum bonum est virtus, et unicum vere malum est vitium; cætera vero quæ bona aut mala vulgo appellantur, uti divitiæ, honores, paupertas, dolores, mors ipsa, etc. indifferentia sunt, nec hominem sapientem ullatenus perturbant.

Observationes.

Prima: Schola stoica quoad moralem cæteris gentilium præstat, quatenus virtutem et bonum rationis extollit; at simul hanc ipsam doctrinam moralem exaggerat ac deturpat gravibus erroribus, ut dum passiones malas moraliter prædicat, fatalismum docet, ac veram immortalitatem seu præmia et supplicia post mortem animæ denegat. Cæterum, ejusdem systema physicum, apertum continet pantheismum.

Secunda: Hæc schola cum epicurea multo tempore pugnavit, ac multas nec ignobiles adseclas et propugnatores (1) nacta est apud Græcos et Romanos.

(1) Catalogum eorum qui in utraque opposita schola post fundatores floruerunt, sic textit Cousin: *Epicurei*. Metrodore=Timocrate=Colotés=Polyænus=Hermachus=Polystrate=Dionysius=Basilides=Apollodore=Zenon de Sidon=Diogene de Tarse=Diogene de Seleucie=Phédre et Philodeme de Gadara. *Stoici*. Cleante, flor. 264 avant J.-C.=Chrysippe, mort en 208=Zenon de Tarse, flor. 212=Antipater=Panætius, flor. 115=Fossidonius, m. 50=Senèque, m. 56 ans après J.-C.=Cornutus et Musonius, exilés, 66=Epictète, flor. 90=Arien, flor. 134=Marc-Aurèle, 161. *Histoire de la Phil.* lect. 8.